

УДК 792.8.031.4.071.5

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ЕТНІЧНОЇ ХОРЕОГРАФІЇ ПРИ ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІНИ “МИСТЕЦТВО БАЛЕТМЕЙСТЕРА”

Алла САМОХВАЛОВА

*Кафедра хореографії,
Рівненський державний гуманітарний університет
вул. Котляревського 16. м. Рівне, Україна, 33001
тел.: (+380362) 26-18-56; (+38096) 457-53-06, e-mail: sersni@mail.ru*

Визначено основні елементи етнічної хореографії. Подає систему розкладки елементів етнічного танцю у процесі викладання дисципліни “Мистецтво балетмейстера” для подальшої трансформації їх у сценічну хореографію.

Ключові слова: елемент, етнічний, хореографія, рух, малюнок, музика.

Метою дослідження є визначити основні елементи етнічної хореографії з можливістю їх подальшого використання у процесі викладання дисципліни “Мистецтво балетмейстера” для студентів народного, сучасного, спортивно-бального напрямку хореографії.

Продемонструвати систему розкладки елементів етнічного танцю для подальшого сценічного втілення в різних видах хореографічного мистецтва.

У наукових працях вітчизняних та закордонних авторів присвячених, дослідженню, вивченню та практичному втіленню народної хореографії розглянуто питання сценічної обробки етнічного танцю. Зокрема в посібнику “Хореографія. Основи хореографічного мистецтва. Основи композиції танцю” Олег Голдріч, посилаючись на Василя Верховинця, дав виважені рекомендації, як коректно працювати з хореографічним фольклором [3, с. 154–156], Анатолій Кривохижа визначив триступеневу методику роботи з хореографічним фольклором [7, с. 61–65]. Ретельніше викладена інформація у Григорія Богданова [1] та Анатолія Кирилова [6], які відстежили закономірності побудови танцю від малюнка до мізансцени. Усі автори наводять приклади вдалого сценічного втілення етнічних танців у концертних програмах знаменитих хореографів. Але питання, як втілити цей вдалий варіант із використанням елементів етнічного танцю, залишається й надалі відкритим.

У цій публікації маємо намір окреслити кілька основних елементів етнічного танцю для подальшого їх використання в різних видах хореографічного втілення.

Користуючись гаслом “не нашкодь”, роботу з етнічним танцем потрібно починати з запису польового матеріалу або ж із книжкового варіанту запису. Зрозуміло, що живий зафільмований народний танець – ідеальна основа для подальшої роботи. Тому варто віднайти можливість опрацьовувати етнічну хореографію за відеозаписом.

Розбираючи танець, перш за все звертаємо увагу на головний елемент – музику чи пісню, ігровий момент чи рух.

Розглянемо приклади обробки поліських хороводів.

Тематика українських хороводів умовно поділяється на три групи. До першої належать хороводи, в яких відображаються трудові процеси, до другої – хороводи, де відобразилися родинні й побутові відносини між людьми, до третьої – хороводи календарного циклу [5, с. 9].

Сучасна класифікація пропонує розрізняти три підвиди хороводів за формою втілення [8, с. 215].

Хороводні пісні – з першочерговим пісенним початком, витісняють на другий план хореографічні й ігрові моменти. Як правило вони виконуються у повільному темпі, з об'ємною мелодією. Хореографічний матеріал – особливо простий. Пластична виразність реалізується в просторовій побудові (коло, пряма лінія, колона, “ворота”, “змійка”, “вісімка”).

Веснянки, якими набирали хоровод, ми зафіксували в Дубровицькому районі Рівненської області під час роботи історико-етнографічних експедицій лабораторії поліссязнавства Інституту мистецтв Рівненського гуманітарного державного університету.

*До нас, дівочки, до нас,
А в нас да лілієнька,
А в нас да лілієнька,
Що не день, то неділенька!..
Наше село Дубровица,
Наше село Дубровица,
Нема кому веселітса!
Старі баби повмирили,
Молодички постарєлі...*

Ці веснянки виконували тільки дівчата, ходячи від двору до двору і співом викликаючи своїх подруг до участі у розвагах. Дівчата йшли по двійко, по троє, по четверо, вибудовуючи, таким чином, розімкнутий хоровод, який рухався до центру села.

Весну “співали” до Пасхи й у селі Стрільськ Сарненського району Рівненської області. У черговій історико-етнографічній експедиції влітку 2008-го року записали від сестер Єфросинії та Оксани Ревіч (обидві – 1937 року народження), весняні хороводні пісні, в яких хореографія йде за піснею.

*Ой линку наш, линку,
Зелений барвінку!
Як ми тебе вели
Й у неділю поранесеньку,
Й у неділю поранесеньку
На камені та й білесеньком...*

Дві групи виконавиць стоять із двох сторін дороги. Перша група, співаючи, рухається ланцюжком уперед уздовж дороги. Інша – в цей самий час залишається стояти на місці. Потім прохід зі співом повторює друга група, і так, доки не доспівають веснянку. При цьому виконується простий крок. Виконавиці під час руху тримаються за руки.

За такою ж схемою водили хоровод “Ратушку”, записано у селі Стрільськ Сарненського району від Ганни Щербан.

*А ми поле горали, горали!
Зелена наша ратушка,
Жовтий цвіт.*

*А ми просо сіяли, сіяли!
Зелена наша ратушка,
Жовтий цвіт...*

Ігрові хороводи – характеризуються рівноцінним поєднанням хороводних початків. Тут ігрове дійство набуває функції центрального, координуючого. Зв'язок хореографії з текстом і музикою стає тіснішим. Ускладнюються просторові побудови (півколо, коло з ігровою парою у центрі). Хореографічна лексика збагачується стрибками, присядками, обертами, притопами, хлопками, складнішими стають положення рук. Різновид – хороводні ігри, в яких ігрова функція домінує над іншими.

До ігрових хороводів належить веснянка “Журавель”, яка й донині побутує на Рівненському Поліссі.

*Ой, жур-журавель, да не їж конопель,
Да не їж проса, бо відріжем носа!*

Почувши таку веснянку, й старі, й молоді, й діти бігли на вулицю сподіваючись розваг.

Головував у дійстві парубок. До нього приєднувалися по черзі всі охочі погуляти “Журавля”. Так утворювався ланцюжок із людей, які бігли вздовж вулиці, тримаючи одне одного за руки. Подібні ігрові хороводи записали у багатьох селах Дубровицького району Рівненської області.

У селі Мочулище Дубровицького району весняні розваги теж розпочинав молодий сильний парубок. Він тримав у руці “турмасу” (довгу жердину з пов'язаною кольоровою стрічкою), біг і вигукував: “А до турмаси!”, закликаючи так усіх на вулицю. Незалежно від віку та статі, всі охочі приєднувалися до головного парубка, утворювали ланцюжок і бігли далі, тримаючись за руки, один за одним. Хто не встигав, того підганяли “турмасою”. Під час розваги виспівувався “Журавель”.

Хороводні танці – хореографічні елементи стають головним виражальним і жанрово-створювальним початком. Залежно від того, що у пластичному матеріалі виходить на перший план (еволюція просторових побудов або віртуозних танкових елементів), хороводні танці поділяються на повільні й швидкі.

Фрагменти хороводних танців, які у недоторканості дійшли крізь століття до нашого часу, збережені у поліському регіоні України. 1997 року на Рівненському Поліссі записано від Ганни Касянчик (1901 року народження), мешканки села Борове Зарічниського району Рівненської області, танець “Довгий” (цей танець зустрічається під назвою “Простий”, “Довгач”, “Совгач”, “Козачок”). Респондентка вказала на те, що в цьому танці брали участь необмежена кількість людей, які ставали у дві лінії (одна навпроти другої обличчям). Виконавці бралися “під руки” й рухалися назустріч (лінія до лінії), а потім задкуючи відходили на попередню позицію. При цьому виконувався простий крок або крок із підскоком. Уся дія відбувалася переважно за селом на просторому майдані, або вздовж дороги. Цей хоровод відноситься до хороводних танців, в яких хореографічні елементи стали головними, виражальними і жанрово-створювальним початком.

“Метелиця” – вид хороводу, – переконаний український дослідник А. Гуменюк. – Зв'язки з хороводами виявляються відповідною позицією (коло) та масовістю... Цей танець перейшов із обряду в побут народу” [4, с. 109].

“Метелицю” довгий час не було зафіксовано у природному середовищі. Лишень у 2008-му році у селі Корост Сарненського району Рівненської області від Уляни Чиж (1934 року народження) записати танок, у якому брали участь не менше десяти пар учасників. Пари ставали одна за одною, вибудовуючи колону. Перші дев'ять

пар утворювали ворітця, в які пробігала десята пара, а потім й усі по черзі. Перша пара залишалася на місці. Всі виконавці, пробігаючи у ворітця, утворювали коло. Проходячи повне коло, вони знову утворювали “струмок” – колону, й повторювали все спочатку.

Цей танок за ознаками можна віднести до ігрових хороводів і одночасно до побутових танців, оскільки танцювали під музичний супровід “Метелиці”, яку пропонував гармоніст.

До ігрових хороводів відноситься дійство купальського обряду, що зафіксували під час роботи історико-етнографічної експедиції Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф літом 2013 року. У Березнівському районі Рівненщини ще досі побутує святкування Івана Купала “по колишньому”. Основною канвою обрядодійства є плетення вінка, одного на всіх, що супроводжується петрівчаною піснею та цікавим розімкнутим хороводом, який з часом перетікає у веселощі біля багаття. Цікавинкою березнівського купальського дійства є активне виконання різноманітних “польок” що переплітаються з пісенно-хороводною тематикою свята. Порівняно легкі для виконання рухи урізноманітнюються непередбачуваним асиметричним полем малюнка, що утворюється завдяки змінам ландшафту.

Працюючи з наведеним матеріалом викладач звертатиме увагу студентів на домінуючі елементи того чи іншого прикладу польського хороводу. Та в першу чергу він зверне увагу на важливі елементи етнічної хореографії – рух та рух в малюнку.

Носіїв істинно народної музики, на жаль, не так багато. Але якщо є можливість працювати з етнічною музикою, її потрібно використовувати. Обов’язково враховувати поняття “мелос”. Україна багата етнічними меншинами. Музика, як елемент народної творчості, увібрала в себе всю красу й гармонію світосприйняття людей, які її створили. Мелізми, що притаманні тій чи іншій народності, надають широкі можливості в подальшій сценічній обробці танцю.

Другий важливий елемент етнічної хореографії – рух та рух у малюнку.

– Рух – першооснова танцю. Опрацьовуючи польовий матеріал, потрібно дати музичну (ритмічну та динамічну) розкладку руху, враховуючи вік та технічні можливості виконавців, ландшафт чи площину.

– Класифікувати танець за кількістю учасників – мала чи велика форма.

– Класифікувати танець за манерою виконання – жартівливий чи сумний.

– Систематизувати за побутовим та календарним циклом – визначити обряди і свята, де така хореографія найбільше представлена. Отже, ми окреслимо сюжетну або безсюжетну лінію майбутнього сценічного танцю.

– Обов’язково чітко підійти до побудови малюнків, оскільки для сценічної обробки танцю малюнок є одним із вагомих елементів. Часто ми обходимося простими симетричними малюнками (коло, лінія). Насправді, у природі народного виконавства лежить асиметрія.

Наступний щабель роботи з елементами етнічного танцю переходить у площину творчого пошуку для подальшого сценічного втілення. Викладач дисципліни “Мистецтво балетмейстера” пропонує до постановки малу чи велику танцювальну форму, сюжетний чи безсюжетний номер. Разом з студентами починаємо шукати варіанти обробки музики, варіанти рухів, малюнків, що притаманні певному виду хореографії. Найскладніший процес – віднайти потрібні мелізми в готовому музичному матеріалі. На цьому етапі потрібні кваліфіковані поради концертмейстера, оскільки доводиться працювати в різних напрямках хореографії: сучасний танець,

народно-сценічний танець, спортивно-бальний танець. Коли підготовчий шлях подолано, приступаємо до створення закінченого номера. Так в ідеалі виглядає спільна робота викладача, концертмейстера і студента.

Опрацьовуючи елементи етнічної хореографії у процесі викладання дисципліни “Мистецтво балетмейстера”, ми отримуємо цікаві непередбачувані хореографічні форми, в яких можуть переплітатися різні види та стилі танців. Студенти здобудуть практичний досвід розшифрування записаних чи зафільмованих танцювальних зразків. Викладач відпрацює з ними техніку подання необхідного теоретичного та практичного матеріалу. Так, залучаючи студентів до роботи з вербальними та візуальними першоджерелами, ми розвиваємо інтелект майбутніх фахівців.

Список використаної літератури

1. *Богданов Г. Ф.* Танец от рисунка и мизансцены к образу; материалы к курсу “Композиция и постановка танца” / Г. Ф. Богданов. – М. : МГУКИ, 2003. – 66 с.
2. *Вінклер-Савченко В. М.* Хореографія східноєвропейських євреїв у весільних обрядах. Т. 1. / В. М. Вінклер-Савченко. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2008. – 592 с.
3. *Голдрич О. С.* Посібник з основ хореографічного мистецтва та композиції танцю / О. С. Голдрич. – Львів : СПОЛОМ, 2006. – 172 с.
4. *Гуменюк А. І.* Народне хореографічне мистецтво України / А. І. Гуменюк. – К. : Видавництво Академії наук УРСР, 1963. – 235 с.
5. *Гуменюк А. І.* Українські народні танці / А. І. Гуменюк. – К. : Наукова думка, 1969. – 614 с.
6. *Кириллов А. П.* Мастерство хореографа; программа и краткие методические рекомендации для студентов хореографического факультета / А. П. Кириллов. – М. : МГУКИ, 2004. – 40 с.
7. *Кривохижа А. М.* Гармонія танцю : навч.-метод. посібник з викладання курсу «Мистецтво балетмейстера» [для хореографічних відділень педагогічних університетів] / А. М. Кривохижа. – Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2005. – 92 с.
8. Народный танец. Проблемы изучения : сборник научных трудов – Санкт-Петербург, 1991. – 233 с.
9. *Никитин В. Ю.* Теория и практика формирования художественно-творческого мышления балетмейстера в современной хореографии: Монография / В. Ю. Никитин. – М. : МГУКИ, 2005. – 176 с.
10. *Самохвалова А. В.* Форми постановки танців : методичні рекомендації для студентів I–IV курсів спеціальності 6.020202 «Хореографія» / А. В. Самохвалова. – Рівне : РДГУ, 2010. – 35 с.
11. *Самохвалова А. В.* Мистецтво балетмейстера : навч.-метод. посібник [для студентів I курсу галузі знань; 0202 «Мистецтво» напряму підготовки 6.020202 «Хореографія»] / А. В. Самохвалова, Л. А. Маркевич. – Рівне : видавець О. Зень, 2012. – 100 с.

Стаття надійшла до редколегії 20.02.2014

Прийнята до друку 23.04.2014

USING THE ELEMENTS OF ETHNIC CHOREOGRAPHY IN TEACHING DISCIPLINE “ART CHOREOGRAPHER”

Alla SAMOHVALOVA

*Department of choreography,
Rivne State Humanitarian University
str. Kotlyarevskogo, 16, Rivne, Ukraine, 33001
tel.: (+380362) 26-18-56; (+38096) 457-53-06, e-mail: sersni@mail.ru*

In this publication the author identifies key elements of ethnic dance. The system layout elements of ethnic dance in teaching discipline “Art choreographer” for further transformation in their theatrical choreography.

Key words: element, ethnic, choreography, motion picture, music, round dance.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЭЛЕМЕНТОВ ЭТНИЧЕСКОЙ ХОРЕОГРАФИИ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ДИСЦИПЛИНЫ “ИСКУССТВО БАЛЕТМЕЙСТЕРА”

Алла САМОХВАЛОВА

*Кафедра хореографии,
Ривненский государственный гуманитарный университет
ул. Котляревского, 16, г. Ривне, Украина, 33001
тел.: (+380362) 26-18-56, (+38096) 4575306, e-mail: sersni@mail.ru*

Определено основные элементы этнической хореографии. Подано систему раскладки элементов этнического танца при преподавании дисциплины «Искусство балетмейстера» для дальнейшей трансформации их в сценическую хореографию.

Ключевые слова: элемент, этнический, хореография, движение, рисунок, музыка.